הלכה · משנה תורה · מפרשים · קרית ספר · ספר זמנים

קרית ספר על משנה תורה, הלכות חמץ ומצה

רבי משה ב"ר יוסף מטראני [המבי"ט]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

קרית ספר על משנה תורה, הלכות חמץ ומצה

רבי משה ב"ר יוסף מטראני [המבי"ט]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/קרית-ספר-על-משנה-תורה-הלכות-חמץ-ומצה/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
הלכה א 4
הלכה ח 5
פרק ב 5
הלכה א 5
פרק ג 6
הלכה ז 6
הלכה יא 6
פרק ד 6
הלכה א 6
הלכה ח 7
פרק ה 7
הלכה א 7
הלכה יג 8
הלכה כא 8
פרק ו 8
הלכה א 8
הלכה ב 9
הלכה ד 9
הלכה ו 9
הלכה ז 9
הלכה י 10
פרק ז 10
הלכה א 10
פרק ח 11
הלכה ט 11

פרק א

הלכה א

אזהרת עא שלא לאכול חמץ כל שבעת ימי הפסח שנאמר לא יאכל חמץ כל האוכל כזית חמץ בפסח מתחלת ליל ט"ו עד סוף יום אחד ועשרים בניסן במזיד חייב כרת שנאמר ונכרתה בשוגג חייב קרבן חטאת קבועה דאין חטאת בא אלא על דבר שזדונו כרת כדילפינן מע"ז במצות שבת. ואחד האוכל ואחד הממחה ושותה דכתיב ונכרתה הנפש האוכלת לרבות השותה. החמץ אסור בהנאה שנאמר לא יאכל חמץ לא יהא בו היתר אכילה דמדלא קרינן לא יאכל בפתח משמע לא יהא בו היתר המביא לידי אכילה וסתם הנאות לידי אכילה הן באות שלוקח בדמים דבר מאכל ואינו חייב אלא על כזית דכתיב כי כל אוכל חמץ וגו' ואין אכילה בפחות מכזית והוי הלכה למשה מסיני בכלל שיעורין הלכה למשה מסיני ואסמכתא מקרא דארץ חטה וגו' זית שמן ארץ שרוב שיעוריה כזתים ופחות מכזית אסור מן התורה דכתיב לא יאכל דאף על גב דאין אכילה פחות מכזית הכא כתיב לא יאכל דהוי איסור הנאה דמשמע דלאו דוקא אכילה הכי נמי בפחות משיעור הוי בכלל האי אכילה וביומא יליף לכולהו איסורי בחצי שיעור מדכתיב כי כל אוכל חלב יתירה ויש במצוה זו איסורים מדרבנן על ושמרתם את משמרתי עשו משמרת למשמרתי:

אזהרת עב ועג שלא יראה ולא ימצא חמץ כל שבעה דכתיב לא יראה לך חמץ וגו' שאור לא ימצא בבתיכם המניח חמץ ברשותו בפסח אף על פי שלא אכלו עובר בשני לאוין אלו ואיסור החמץ ואיסור השאור שבו מחמיצין אחד הוא לשיעור אכילה וביעור דפתח הכתוב בשאור דכתיב שאור לא ימצא וסיים בחמץ כי כל אוכל חמץ דהוה ליה למכתב כי כל אוכל שאור דהא אתא ענשו עם אזהרתו אלא לומר לך זהו שאור זהו חמץ כזה כן זה לשיעור אכילה דהוי בכזית וילפי' ביעור מאכילה דכי היכי דבאכילה השוה הכתוב אכילת חמץ לביעור שאור דהוי ביעורו בכזית כמו אכילה אף לביעורו השוה החמץ לשאור דלהוי בכזית וצריכי תרוייהו דאי כתב רחמנא שאור הוה אמינא משום דחמוצו קשה מה שאין כן בחמץ ואי כתב חמץ הוה אמינא משום דראוי לאכילה מה שאין כן בשאור להכי צריכי תרוייהו. אינו לוקה משום לא יראה ולא ימצא אלא אם כן קנה חמץ בפסח או חמצו כדי שיעשה מעשה דכתיב אם לא תשמור לעשות והפלא ה' את מכותך וגו' דמיירי במלקות כדלעיל במצות יום טוב דכתיב לשון עשייה במלקות אבל לא עשה מעשה אף ע"פ שעבר על שני לאוין אין לוקה כדכתיב לעשות וגו' ויש באזהרות אלו דברים מדרבנן סמוכים על ושמרתם את משמרתי עשו משמרת למשמרתי:

אזהרת עד שלא לאכול תערובת חמץ כל שבעה דכתיב כל מחמצת לא תאכלו ואין חייבין על תערובת חמץ אלא מלקות דלא חייבה תורה כרת אלא על חמץ עצמו מדכתיב כי כל אוכל חמץ ונכרתה וגו' והאי קרא למיעוטא אתא דכתיב כי כל אוכל מחמצת ונכרתה אם במחמצת דהיינו נתחמץ מחמת דבר אחר ענוש כרת כל שכן חמץ שנתחמץ מאליו אם כן למה לי למכתב חמץ אלא מעטיה רחמנא לערובו בין מלאו בין מכרת לרבנן אבל איסורא מיהא מדאוריתא איכא כל שלא נתבטל כמו חצי שיעור דילפינן לעיל דהוי דאוריתא וכי מעטיה קרא ואמרי רבנן דלא לקי הני מילי היכא דליכא כזית בכדי אכילת פרס אבל אי איכא כזית בכדי אכילת פרס אפילו לרבנן לקי דהא כתיב כל מחמצת לא תאכלו ויש באזהרה זו גם כן איסורים דרבנן על ושמרתם את משמרתי:

הלכה ח

אזהרת עה שלא לאכול חמץ ביום י"ד לניסן מתחלת שעה שביעית ביום והעובר על זה לוקה מן התורה דכתיב לא תאכל עליו חמץ כלומר על קרבן פסח כך למדו מפי השמועה פי' דבר זה לא תאכל חמץ משעה שראויה לשחיטת הפסח שהוא בין הערבים והוא חצי היום ואסור בהנאה ג"כ בי"ד דהא ילפינן איסור הנאה מלא יאכל חמץ לכל היכא דחמץ אסור באכילה מדאוריתא ויש באזהרה זו הרחקה מדרבנן על ושמרתם את משמרתי:

פרק ב

הלכה א

מצוה לח להשבית החמץ קודם זמן איסור אכילתו שנאמר ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם ומפי השמועה למדו שהראשון זה הוא יום י"ד ראיה לדבר זה שכתוב בתורה לא תשחט על חמץ דם זבחי כלומר לא תשחט הפסח ועדין החמץ קיים ושחיטת הפסח הוא יום י"ד אחר חצות דכתיב ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים. ומה היא השבתה זו שיבטל אותו בלבו ויחשוב אותו כעפר וישים בלבו שאין ברשותו חמץ כלל ושכל חמץ שברשותו הרי הוא כעפר וכדבר שאין בו צורך כלל דמדכתיב תשביתו ולא כתיב תבערו או תשרפו כענין שפי' בע"ז השחת שרוף וכלה משמע דהוי ביטול וכן תרגם אנקלוס תבטלון:

פרק ג

הלכה ז

ביום י"ד קודם שש שעות צריך לבטל כל חמץ דכתיב ביום הראשון תשביתו והיינו קודם זמן איסורו שהוא קודם שש שעות אבל מתחלת שעה שביעית ולמעלה אין יכול לבטלו מן התורה שהרי אינו ברשותו שכבר נאסר בהנאה כמו שכתבנו למעלה. ועשאו הכתוב כאלו הוא ברשותו לעבור עליו בבל יראה אם לא בערו מרשותו כשלא בטלו שהרי לא ביער ולא ביטל. ואע"פ שעבר עליו חייב לבערו בכל עת שימצאנו שלא יהא עובר והולך כל שבעה. וכן אם היה לו עיסה תוך הפסח והחמיצה אין הביטול מועיל לו כלום שהרי עבר על לא יראה וגו' וחייב לבערו מיד.

הלכה יא

כיצד ביעור חמץ כשהגיע זמן איסורו שאינו יכול לבטלו שורפו או פורר וזורה לרוח או זורקו לים דלאו דוקא שריפה כנותר דלא דמי ליה כדאיתא בגמרא ואם שרפו קודם שעה שביעית הרי זה מותר מן התורה ליהנות בפחמין שלו בתוך הפסח דעץ בעלמא היא קודם שיחול זמן איסור החמץ ולא נאסר בהנאה אלא מה שהיה חמץ מתחלת זמן האיסור אבל שרפו משעה שביעית ולמעלה הואיל והוא אסור בהנאה לא יסיק בו תנור וכירים. ואם אפה בו את הפת אסור בהנאה שהרי יש שבח עצים בפת והוא נהנה מן החמץ וכן הפחמין שלו אסורין בהנאה הואיל ושרפו אחר שנאסר בהנאה כדאמרן:

פרק ד

הלכה א

על אזהרת לא יראה ולא ימצא כתוב בתורה לא יראה לך חמץ. יכול אם טמן אותו או הפקיד אותו ביד גוים לא יהיה עובר ת"ל שאור לא ימצא בבתיכם דהטמנה בכלל מציאה היא. והמופקד ביד גוי נמי אליבא דהרמב"ם ז"ל מדאוריתא אסור דלא גרע מחמצו של נכרי שקבל עליו ישראל אחריות דאסור. יכול לא יהיה עובר אלא בביתו דכתיב בבתיכם אבל בשדה ובעיר אחרת לא ת"ל בכל גבולך בכל רשותך. יכול יהא חייב לבער חמץ של גוים או של הקדש ת"ל לא יראה לך שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה. ואפילו היה של גוי תושב שיד ישראל שולטת עליו אין כופין אותו להוציא דכתיב לך לך תרי זימני שדי חד לך אלא ימצא ודרוש ביה הכי אפילו במצוי אצלך דהיינו גוי שכבשתו לא מיתסר אלא לך כלומר בדקבל עליה אחריות. גוי שהפקיד חמצו אצל ישראל אם קבל עליו אחריות חייב לבערו דכתיב לא ימצא ולא כתיב לך ואם לא קבל

אחריות מותר דכתיב לא יראה לך שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים וגו' והיינו כשלא קבל עליו אחריות ומנין ליתן קולו של זה בזה וחומרו של זה בזה ת"ל שאור שאור לגזירה שוה נאמר שאור בבתים ונאמר שאור בגבולין ושדינן חומרי דבתים דלא כתיב לך אגבולים בשקבל עליו אחריות וקולא דגבולין דכתיב לך שדינן ליה אבתים בשלא קבל עליו אחריות ואפילו היו מחייבין אותו באחריות החמץ באונס כבני חילא חייב לבער דבשלו הוא כיון שחייב באחריות. ישראל שהרהין חמצו אצל הגוי ואמר לו קנה מעכשיו אם לא הבאתי לך קודם הפסח מותר ואם לא אמר לו קנה מעכשיו עובר דאין בעל חוב גוי קונה משכון דכתיב ולך תהיה צדקה ישראל הוא דקרינן ביה צדקה משום דקני משכון ולא גוי ואם כן נמצא כאלו הוא החמץ המופקד אצל גוי דאסור מדאוריתא לפי' הרב ז"ל וכן אם מכר או נתן על תנאי עובר משום בל יראה וגו'.

הלכה ח

תערובת חמץ עוברים עליה משום בל יראה ובל ימצא כשיש בה כזית בכדי אכילת פרס דלוקין על אכילתו כדלעיל פרק ראשון כל חמץ נוקשה מדרבנן:

פרק ה

הלכה א

אין איסור משום חמץ בפסח אלא חמשה מיני דגן אבל קטניות וכיוצא בהן אין בהם משום חמץ אפילו נתפחו הבצק שנתחמץ הרי אלו מותרות באכילה שאין זה חימוץ אלא סרחון וקרא לא אסר אלא חמץ. וכן מי פירות אפילו בחמשת מיני דגן אין מחמיצין אלא מסריחין ואית דיליף לה מדכתיב לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות דברים שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח חייבים על חימוצו כרת והא הואיל ואין אדם יוצא ידי חובתו דהוה ליה מצה עשירה ורחמנא אמר לחם עוני אין חייבים על חימוצו כרת והאי טעמא הוי פרכא ואסיקו משום דמי פירות אין מחמיצין וקרא לא אסר אלא מידי דמחמיץ ואם נתערב בהן מים כל שהוא הרי אלו מחמיצין. אם בשל דגן במים הרי זה חמץ גמור והוא שיתבקעו החטים דאדמבשל ליה אחמועי מחמע. אין קולין את הבצק שנילושה במים על המחבת בשמן דאדמבשל ליה אחמועי מחמע כיון שיש תערובת מים ואם הרתיח המים הרבה ואח"כ השליך לתוכן קמח מותר מפני שהוא מתבשל קודם שיבא לידי חימוץ. אם בלל שעורים ורפן עד כדי שאם הניחן על פי הביב שאופין עליו החלות יתבקעו הרי אלו אסורין דספק הוא אם באו לידי חימוץ והוי ספקא

דאוריתא ובחטים עד שיתבקעו בתבשיל. דגן שנפל עליו דלף כל זמן שהוא טורד טיפה אחר טיפה אינו בא לידי חימוץ ומשיפסק אם נשתהא כשיעור הרי זה אסור.

הלכה יג

וכל זמן שאדם עוסק בבצק אפי' כל היום אינו בא לידי חימוץ ואם הגביה ידו והניחה עד שמשמיע קול בזמן שמכים עליו כבר החמיץ ונשרף מיד ואם אין קולו נשמע אם שהא כדי שיהלך אדם מיל קים לן שכבר החמיצה וישרף מיד. שתי עיסות שהגביהו היד מהם בבת אחת ונשתהו האחד מהן יש לה קול והאחרת אין לה קול שתיהן ישרפו שהן חמץ גמור.

הלכה כא

כל כלי שהוא בלוע מחמץ בן יומו תוך הפסח צריך הגעלה מדאוריתא דלא אסרה תורה אלא כלי בן יומו דילפינן מכלי מדין דכתיב בהו כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש כדרך תשמישו כן הכשרו. מה שנשתמשו גוים בצונן מדיחן דכתיב וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים ומה שנשתמשו בהן על ידי חמין מגעילין כעין תשמישם. ומה שנשתמשו על ידי האור מלבנן דכתי' כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וגו'. ויש במצות חמץ ותערובתו דברים הרבה מדרבנן סמוכים לושמרתם את משמרתי עשו משמרת למשמרתי:

פרק ו

הלכה א

מצוה לט לאכול מצה בליל ט"ו לניסן. שנא' בערב תאכלו מצות וכתיב ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לד' אלהיך מה שביעי רשות דלא כתיב ביה תאכל מצות אף ששת ימים רשות דהוי דבר שהיה בכלל דכתיב שבעת ימים תאכלו מצות ויצא מן הכלל הכא דכתיב וביום השביעי עצרת ולא ללמד על עצמו לבדו אלא ללמד על הכלל כולו דהיינו כל שבעת ימים דזו היא מדה אחת מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן. יכול אף לילה הראשון רשות ת"ל על מצות ומרורים יאכלוהו. אין לי אלא בזמן שבית המקד' קיים דאיכא פסח בזמן שאין בית המקדש קיים מנין ת"ל בערב תאכלו מצות הכתוב קבעו חובה. ומצותה כל הלילה כמו באכילת פסחים דכתיב ואכלתם אותו בחפזון עד שעת חפזון והיינו לאור הבוקר כדכתיב ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר. ומשאכל כזית יצא ידי חובתו דאין אכילה בפחות מכזית והוי בכלל שיעורין הל"מ ואסמכתא זית שמן ארץ שרוב שיעוריה כזתי'.

הלכה ב

בלע מצה יצא דכיון שבלעה בפיו הויה ליה אכילה ויצא בלע מרור לא יצא בזמן בית המקדש דהוי דאוריתא דבעי טעם מרור וליכא. ואם כרכה בסיב וכיוצא בו ובלעה לא יצא כיון דמפסיק הסיב בין המצה לפיו לא מיקרי אכילה. אכל מצה בלא כוונה כגון שאנסוהו גוים יצא ידי חובתו שהרי אכלו. אבל היה נכפה ואכל אם חזר ונתרפא חייב לאכול שאותה אכילה היתה בזמן שהיה פטור מכל המצות דאנוס רחמנא פטריה כדכתיב ולנערה לא תעש' דבר וכו'.

הלכה ד

אין אדם יוצא ידי חובת מצה אלא מחמשת המינין שנאמר לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות דברים הבאים לידי חימוץ יצא בהן ידי חובת מצה ושאר דברים אין יוצא בהן ידי חובת מצה לפי שאין בהן חמץ. העושה עיסה מן החטים ומן האורז אם יש בה טעם דגן יוצא בה ידי חובתו בפסח דנותן טעם כרוב דאוריתא דחשיב כרוב וראוי להיות חמץ. עיסת הכלבים בזמן שהרועים אוכלין ממנה יוצא בה ידי חובתו דהויה ראויה לאכילה אין הרועים אוכלים ממנה אינו יוצא שאין זו משומרת למצה דאינה ראויה לאכילה. מצה שנלושה ביין שמן או דבש או חלב אין יוצא בה ידי חובתו דכתיב לחם עוני והאי לאו לחם עוני הוא אבל במים ושאר מי פירות קרינן ביה שפיר לחם עוני. ואין יוצאין בפת מורסין וסובין דלאו פת מיקרי ואנן לחם בעינן. אבל קמח שלא הוציאו הסובין ואמורסן מיקרי שפיר פת ויוצאין בה. וכן פת סולת נקיה ביותר יוצאין בה. ואין אומרים אין זה לחם עוני דהא דבעינן דלא להוי עשיר היינו מחמת דבר אחר אבל מה שהוא מצד עצמו אכתי עוני קרינן ביה.

הלכה ו

אחד מצה שנאפת בתנור או באלפס ואפילו בקרקע יוצא בה ידי חובתו דלחם הוי. וכן אם לא נאפת אפיה גמורה יוצאין בה כל שאין חוטין נמשכין הימנה בעת שפורסת. ויוצאין ברקיק שרוי דאכתי איכא טעם מצה אבל מבושל ליכא ביה טעם מצה אחר שנתבשלה ולכך אין יוצאין בה.

הלכה ז

מצה טבל או מעשר ראשון שלא נטלה תרומתו או שגזל מצה אין יוצא בהן ידי חובתו דהוי מצוה הבאה בעבירה דכתיב אלה המצות וגומ' אם עשיתן כמצותן שלא בדבר האסור הרי הן מצות ואם לאו אינן מצות ואין יוצא ידי חובתו. ולמה שהוא אסור בגופו כטבל ותרומה איכא טעמא אחרינא בגמרא משום דכתיב לא תאכל עליו חמץ ודרשינן

מי שאיסורו משום בל תאכל חמץ ולא משום בל תאכל טבל וגו' ואיתא כר' שמעון דאין איסור חל על איסור. והכהנים יוצאין בחלה ובתרומ' דלא בעינן מצה שוה לכל אדם דמצות מצות ריבה והן כמצת מעשר שני בירושלם דמצות מצות ריבה. אבל אין יוצאין במצת ביכורים אפילו בירושלים דכתיב בכל מושבותיכם תאכלו מצות מצה הנאכלת בכל המושבות הוא דיוצאין בה יצאו ביכורים שאינן נאכלים בכל מושבות אלא בירושלים דאין להם פדיון. חלות תודה ורקיקי נזיר שעשאן לעצמו שהיה מחויב תודה אין יוצא בהן דכתיב ושמרתם את המצות משתמרת לשם מצה המשתמרת לשם מצה הוא דיוצאין בה יצאת זו שאינה משתמרת לשם מצה אלא לשם זבח. ואם עשאה למכור בשוק יוצאים בה דמימלך אי מזביננה ואי לא איפוק ביה אנא והרי הם לשם מצה כדקאמר קרא ושמרתם את המצות.

הלכה י

נשים חייבות באכילת מצה דכתיב לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל וגו' והני נשי הואיל וישנן בבל תאכל עליו חמץ דכתיב כל אוכל מחמצת ונכרתה לרבות נשים ישנן נמי בקום אכול מצה ועבדים בהקשה דלה לה מאשה. חולה או זקן יוצאין ברקיק השרוי דאיכא טעמא דמצה ואפילו לבריא כדלעיל ויש במצוה זו דברים מדרבנן סמוכים אלא תסור ושמרתם את משמרתי עשו משמרת למשמרתי:

פרק ז

הלכה א

מצוה מ לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים באותו הלילה של ט"ו בניסן שנאמר זכור את היום הזה. ומנין שבליל ט"ו דכתיב והגדת לבנך ביום ההוא לאמור בעבור זה עשה בשעת שיש מצה ומרור מונחין לפניך. ואעפ"י שאין לו בן ואפילו חכמים גדולים צריכין לעסוק בהלכות פסח עד חצות דכתיב מה העדות והחקים וגו' וכמו שנלמד גם כן מזכור את היום הזה וגו' דזכור בפה. ואפילו לא שאלו הבנים מצוה להודיעם כל אחד כפי דעתו. ואם לא אמר ופירש טעמי שלשה דברים אלו בפסח שהן פסח מצה ומרור לא יצא ידי חובת סיפור יציאת מצרים. ובכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים שנאמר ואותנו הוציא משם שאף אותנו גאל הקב"ה ועל דבר זה צוה הקב"ה וזכרת כי עבד היית במצרים כלומר כאלו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית וכל זה נכלל במצות סיפור יציאת מצרי' בליל ט"ו

לניסן. ומרור אינו מצוה בפני עצמה אלא נכלל במצות הפסח דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו והאידנ' מדרבנן:

פרק ח

הלכה ט

מפטירין אחר הפסח אפיקומן לפי שדינו ליאכל על השבע בסוף. וכן כל קרבנות כדכתיב למשחה לגדולה כדרך שמלכים אוכלים. ואיפשר דהוי מדרבנן וקרא אסמכתא. ובירושלמי נראה בפרוש דהוי מדרבנן משום גזרת שבירת עצם בפסח דהוי רכיך בן שנתו. ויש במצוה זו דברים מדרבנן סמוכים אלא תסור וגדרים וסייגים אושמרתם את משמרתי: